

ČEŠKO-SLOVENSKI STIKI MED GASILCI V OBDOBJU AVSTRO-OGRSKE

Contacts between Czech and Slovene Firefighters in the Period of the Austro-Hungarian Monarchy

Branko Božič* UDK 614.842 (497.4) (091)

Povzetek

Prostovoljne požarne brambe (gasilska društva) na Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in Primorskem so bile nemške in slovenske. V boju za slovensko gasilstvo so takratni slovenski gasilski funkcionarji iskali oporo pri slovenskih oblasteh, občinskih in deželnih. Pomemben delež pri uveljavitvi slovenskega gasilstva so imeli tudi slovanski gasilci, ki so delovali v avstrijskem delu dvojne monarhije. Najbolj uspešni so bili gasilci češkega kraljestva, ki so podprli slovenske gasilce pri ustanovitvi Slovenske deželne gasilske zveze. Vpliv slovenskega gasilstva so podpirala tudi češka podjetja in tovarne za gasilsko orodje in opremo.

Abstract

In the past, separate Slovenian and German voluntary firemen's societies existed in Carniola, Styria Carinthia and Littoral regions. In their efforts to establish a Slovenian firefighting system, Slovenian firefighting officials sought the support of the Slovenian municipal and provincial authorities. The Slav firemen who were active in the Austrian part of the Dual Monarchy significantly contributed to strengthening the Slovenian firefighting system. The most successful among them were the firefighters of the Czech Kingdom, who supported Slovenian firemen in establishing the "Slovenian Provincial Firefighting Association". The Slavic firefighting system also enjoyed the support of Czech companies and manufactures of firefighting tools and equipment.

Leta 1867 je po vojnah s Prusijo in Italijo, ki ju je Avstrija izgubila, nastala dvojna monarhija Avstro-Ogrska. Njen državni zbor je sprejel med drugim zakon o pravici združevanja (o društvih in političnih društvih), zakon o pravici zborovanja in zakon o splošnih pravicah državljanov.

Volitve v deželne zборе januarja 1867 so prinesle slovenskemu narodnemu gibanju prvo zmago. Na Kranjskem so imeli Slovenci v deželnem zboru od 36 kar 25 poslancev.

V takih družbenopolitičnih razmerah je nastajala tudi nova oblika "požarne brambe" in gasilske organizacije, v kateri so se zrcalile takratne razmere na Slovenskem. Prve požarne brambe na Kranjskem in Primorskem so bile pretežno slovenske, na Štajerskem in Koroškem pa nemške.

Zveza prostovoljnih gasilskih društev za Koroško, ustanovljena leta 1869, s sedežem v Celovcu, je bila popolnoma nemška. Enaka je bila Štajerska deželna gasilska zveza od leta 1870 s sedežem v Gradcu. Deželna zveza gasilskih društev na Kranjskem, ustanovljena 1888. leta je imela pretežno nemško vodstvo, na Primorskem pa zveza gasilskih društev ni bila ustanovljena.

Uveljavljanju slovenskega gasilstva je veliko pripomogel ljubljanski župan Ivan Hribar od 1898. leta. Tega leta je občinski svet zahteval, da ljubljansko gasilsko društvo uvede slovensko poveljevanje. V ozadju je bila dograditev novega Mestnega doma, ki ga je hotel župan Ivan Hribar slovesno izročiti domačemu gasilskemu društvu, toda slovenskemu, ne pa nemškemu.

Leta 1899 se je vnel med člani in načelstvom, med načelstvom in občinskim svetom boj za slovensko poveljevanje. Na občnem zboru 30. januarja 1899 so sprejeli slovensko poveljevanje in izvolili novo slovensko vodstvo. Župan Ivan Hribar je pozdravil novoizvoljene odbornike in dejal: "Jaz kakor občinski svet bo društvo vedno podpiral v njega koristnim delovanju ... prihodnji vaš zbor boste imeli v lastnem domovju" (1).

"V odborovi seji dne 19. maja 1899 naznani načelnik Štricelj zbranim odbornikom, da je Avstrijska gasilska zveza odpovedala kongres, ki bi se imel vršiti v Ljubljani, ter nasvetuje,

da se otvoritev "Mestnega doma" vrši ... slavnostno, toda v krogu slovanskega gasilstva ... dne 7. in 8. septembra 1899.

Dne 8. septembra zbrala so se gasilska društva, bilo jih je 71 s 1206 člani. Poleg Kranjskih gasilcev so prihiteli na slavnost za zvezo českih gasilnih društev, sedanji starosta Mayer, tajnik Seidl in rajni Hübsch... "

Župan Hribar je na banketu pri "Zvezdi" "pozdravil vse navzoče, omenjajoč, kako važen faktor je postalo gasilstvo. Imel se je vršiti avstrijski gasilski shod, a beseda se je prelomila... Pozdravil je Čehe v češkem, Hrvate v hrvatskem jeziku, pozivljajoč vse naj ustanove slovansko gasilsko zvezo" (2).

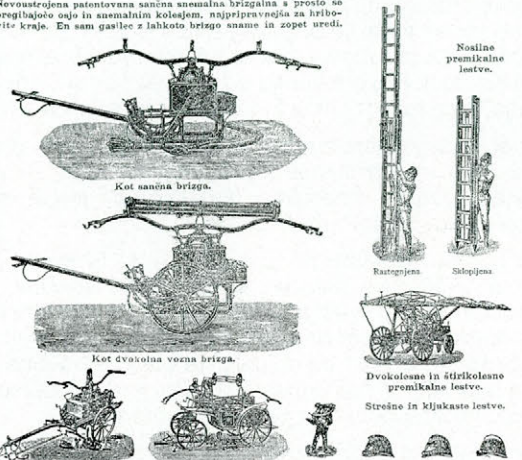
Poziv župana Ivana Hribarja ni bil zaman. Že 13. julija 1901 je Gasilec objavil Pravila zveze slovanskih prostovoljnih gasilnih društev, ki jih je v slovenskem, češkem in poljskem jeziku pripravila Deželna osrednja gasilna zveza Kraljestva češkega. V njih so med drugim zapisali:

- "Zveza gasilnih društev v Kraljestvih in deželah, zastopanih v državnem zboru, združijo se v: Zvezo slovanskih prostovoljnih društev.
- Namen zveze je gojiti in pospeševati gasilstvo sploh, zlasti prostovoljno, glede na gasilstvo, družbenost in narodnost.
- V dosego tega namena pošlje vsaka deželna zveza tri zastopnike v slovansko zvezo.
- Zveza doseže svoj namen:
 - z vzajemnim delovanjem deželnih zvez in zborov
 - s shodi in javnimi gasilskimi vajami, z razstavami v državi in udeležbo pri enacih podjetjih gasilnih društev in zborov izven države
 - z uvedbo enotnega učnega vežbovnika in postopanja pri javnem nastopu
 - z izdajanjem spisov, časopisov in drugih tiskovin o gasilstvu in njega statistiki."

Od 14. do 16. avgusta 1903. leta je Gasilno društvo v Pragi praznovalo 50-letnico delovanja. Med proslavo je bilo tudi zborovanje Slovanske gasilske zveze, na katerem so bili tudi slovenski gasilci, predstavniki Deželne zveze Kranjskih

**Strojnotvorniška družba
„UNION“ na Dunaju.**
(D. z o. z.)
Pisarna in skladišče: Dunaj VIII/2, Hernalsegürtel.
Tvornice: Toplice in Sorgental na Češkem.

Nevostrujena patentovana samčna snemalna brigalna s prosti se presljaboto oboji in anemalnim kolajnam, najpripravnost za hribovite kraje. En sam gasilec z lahkoto brigo sneme in zopet uredi.

Kot snemna brigla.
Kot dvovalna vozna brigla.
Brigalnice in vodonoje, dvovalne in štirikolne ali nosilne.
Cevi, konopne in lanene, sirove ali gumirane. Normalna spojila vijakov avstrijske gasilske zveze.

Nosilne premikalne lestve.
Rastogrnja.
Slopijona.
Dvovalne in štirikolne premikalne lestve.
Strešne in kljaskaste lestve.
Vskovrstno sušilo opravje.

Popolna garancija! Nizke cene! Najuspešnejše delovanje! Lahki plačilni pogoji!

Slika 1. Oglas podjetja "Union" v Gasilcu leta 1905
Figure 1. Advertisement of the company "Union" published in the Gasilec (Fireman) magazine in the year 1905

GASILEC

Ustanovljeno leta 1880. Ustanovljeno leta 1880.

Priporočena tvrdica po čehi zvezi gasilnih društev.

C. kr. priv. tvornica brigalnic, hidroforov, sesalk, lestev, cevi in opravje za gasilce
Praga - Smilov **R. A. Smekal** Čeh blizu Olomuca

Podružnica v Zagrebu, Frankopanska ulica 9

Prva češko-moravska tiskalnica lanenih in konopnih cevi, mehanična delavnica in livarna, odlikovana na raznih izložbah s 129 slatimi in srebrnimi kolajnam.

Priporočila vsem c. kr. občinam, občinam in gasilnim društvom, razne brigalne, tehnične in gospo. darake stroje vsake vrste in velikine, cevine in razne lestve, itd. — Tehnično orodje za šole in društva, motore, acetilinske aparate itd.

Najnovjši laum tvrdice R. A. Smekala so brigalnice, ki zajemajo in nareže vodo z dneve in leve strani ter imajo ravnotež tako sestavljen, da potrebuje stroj 40% manj delavske sile nego stroji iz ostalih tvrdic. Ta izum je bil leta 1903 odlikovan v Pragi na razstavi z največjo nagrado: zlato listino in diplomom. Na Kranjskem, Primorskem, Štajerskem in Hrvaškem in ostalih deželah je prodanih teh strojev že nad 100 ter imamo različnih gasilnih društev selo lastnika upravljalca.

Podružnica v Zagrebu je prodala takih brigalnic na Kranjskem za kraje: Krško, Kostanjevica, Bojniška Bistrica, Metlika, Sentur, Koroska Bela, Zgornja Sika, Dravljica, Idrija, Predosje, Sora, Stob, Trzin, Zabiška, Rojta, Velika Loka, Kamna gorica, Stožice, Valtava in St. Peter pri Rudolfovem; na Štajerskem: Opatkova, Gomilica, Orodolci, Mošgajci in Prečopi; na Primorskem: Kobarič, Idriško in Bovec; na Hrvaškem: Ravnošora, Delnice, Lupte, Dolnja Stubica, Poljska, Kraljevi, Samobor, Vojnomost, Laska, Gradec, Ludbreg, Vrhovno, Koprivnica, Pajerra, Pajerkova, Stara Pakova, Dugovoje, Hlebnoje in Sv. Ana.

Razn. teh strojev izdelujemo s celo priložnost male brigalnice „univerzalne“ na dveh ali na štirih kolesih, ki so za prvo pripomoček prav praktične, bodisi za gasilna društva ali pa za občine, ki imajo malo denarnih sredstev.

Balje izdelujemo vse ostalo gasilno orodje in potrebščine kakor čelade, pasove, sekirice, ročne in mehanizirane lestve najnovjše vrste. Delavke in parne obleke, replice in gasilna znamenja po najnižjih cenah. Občinam in gasilnim društvom olajšalni plačilni pogoji na obroke. Za vas stroje se jamči pet let.

Zalobni odbor zveze kranjskih gasilnih društev. — naša in naša vličenjska izstava v Ljubljani.

Slika 2. Oglas podjetja "R. A. Smekal" v Gasilcu leta 1905
Figure 2. Advertisement of the company "R. A. Smekal" published in the Gasilec (Fireman) magazine in the year 1905

gasilnih društev Trošt, Papler, Štriclej, Barle, Leutgeb, Vilfan in Roblek.

V Pragi se je tedaj zbralo več kot 16 000 gasilcev iz Češke, Moravske in Šlezije, Poljaki in Rusini iz Galicije, Slovenci, Hrvati in Francozi. Češka gasilska zveza je združevala več kot 3000 društev, v katerih je bilo 89 000 članov.

Na zborovanju Zveze slovanskih gasilnih društev so navzoče Slovence pozvali, naj tudi njihova zveza pristopi k Slovanski gasilski zvezi (3).

Po vrnitvi iz Prage so slovenski gasilci še okrepili svoje delovanje za združitev v Slovansko gasilsko zvezo. Na občnem zboru zveze 14. avgusta 1904 v Postojni je o odnosih z Avstrijsko državno gasilno zvezo govoril Fran Barle. Ugotovil je čudno ravnanje te zveze proti Slovanom. Proti nemškemu vplivu so že nastopili Čehi in Poljaki. Vsi Slovani se že borijo proti nemškemu "Reichverbandu", zakaj se ne bi še Slovenci. Zato je Barle predlagal resolucijo, ki zahteva:

Odbor Zveze Kranjskih gasilnih društev mora takoj pretrgati stike z Avstrijsko gasilsko državno zvezo.

Odbor zveze mora najti stik z Zvezo slovanskih prostovoljnih gasilskih društev oziroma njenim predsednikom dr. Ludvikom Cviklicerjem.

Resolucija je bila z veliko večino glasov sprejeta, Barle pa je postal vodilna osebnost slovenskega gasilstva (4).

17. junija 1905 je Gasilec sporočil svojim bralcem: "Z današnjo številko "Gasilca" smo pričeli izdajati "Redovne vaje", katere razlaga g. Fran Barle, ud ljubljanskega prostovoljnega gasilnega in reševalnega društva. Vaje so sestavljene po Seidlovih "Cvičeni požadovi", po Pechanijevih

"Cvičeni požadovi", "Sokol" 1887, po Murnikovih "Redovnih vajah 1897" in po "Slovenskem Sokolu 1904".

Redovne vaje so bile še en korak k osamosvajanju slovenskega gasilstva, ki je sicer še vedno uporabljalo Službeni red in vadbene predpise za kranjska zavezna gasilna društva - sestavil Albin C. Achtschin, ki ga je izdala zveza 1894. leta.

8. septembra 1906 je bila na Dunaju v Slovanski besedi seja Slovanske gasilske zveze, na kateri so bili predstavniki Češke, Moravske, Galicije in Kranjske. Starosta zveze Matej Mayer je na seji z veseljem pozdravil tudi Slovence, ki jih je vodil Fran Barle. Na tej seji so sklenili, da bo naslednji gasilski shod v Ljubljani 1910 (5). Ta naj bi dokončno potrdil vključitev slovenskih gasilcev na vsem slovenskem ozemlju v Slovansko zvezo.

Slovanski gasilski kongres v Ljubljani 1910 leta

11. in 12. septembra 1909 je imel odbor Slovanske gasilske zveze letno sejo v Brnu. Na njej so sodelovali predstavniki gasilskih zvez Češke, Moravske, Šlezije, Galicije in Kranjske, ki so imeli skupno 5580 gasilskih društev s 157 560 člani. Pri tem pa so na seji poudarili, da v zvezi še vedno ni gasilskih društev, ki delujejo v Spodnji Avstriji, na Štajerskem, Primorskem in v Dalmaciji. "Naloga odbora bodi, pridobiti v to zvezo tudi ta društva."

Slovansko gasilsko zvezo so vodili tedaj predsednik Karel Vozab, starosta moravske gasilske zveze, njegov namestnik dr. Zikmund Miežinski in tajnik Fr. Ks. Trošt, poslovodja in tajnik Kranjske deželne gasilske zveze.

Na seji so podrobno govorili o slovanskem gasilskem shodu v Ljubljani. Trošt je predstavil podroben program za čas od 13. do 15. avgusta 1910, ki ga je odbor sprejel (6).

Poleg številnih obvestil in napotkov za prireditve v Ljubljani je "Gasilec" 12. avgusta 1910 v tretji številki objavil tudi Spored slavnostne seje Slovanske gasilske zveze v ponedeljek dne 15. avgusta 1910 ob 11. uri dopoldne v Mestnem domu.

1. Otvoritev seje po starosti ces. svetnik Karel Vozábu.
2. Zaznamek zastopnikov mesta, korporacij in zvez.
3. Delovanje gasilnih društev izven gasilske službe pri povodnji, potresu, posipu, železniških nezgodah itd. Dopolnilo primernih zakonskih določb v prid podpor članom v taki službi ponesrečenim. Poroča: tovariš Trošt.
4. Gasilstvo v narodni šoli; mladinski naraščaj. Poroča: tovariš Hubalek.
5. Uvedba normalnih vijakov v gasilstvo. Poroča: tovariš Meissner.
6. Samostojnost gasilnih društev, izločitev teh iz društvene-ga zakona, dovolitev večje društvene svobode. Poroča: tovariš Ludvig ..."

V četrti številki 9. septembra 1910 je Gasilec v obširnem poročilu o Slovanskem gasilskem zletu med drugim zapisal:

"Ljubljana je bila okrašena z zastavami in ljudstvo se je živo zanimalo za to slavnost... Najprej so prišli bratje Hrvati... Ko je prisopihal vlak, so zadoneli došlecom v pozdrav burni živio-klici, nakar je intonirala "Slovenska filharmonija" "Lepo našo domovino"... Hrvatov je došlo nekaj nad 200. Kmalu za Hrvati je poseben vlak pripeljal brate Čehe z Moravske in Šlezije... Nekoliko pred deseto uro je pripeljal poseben vlak brate Čehe iz Kraljevine Češke. Pred kolodvorom in na peronu se je zbrala tisočglava množica... Ko je prispel vlak, so zadoneli kakor orkan oglušujoči na zdar- in živio klici..."

Dne 14. je bilo krog devete ure dopoldne slavnostno zborovanje Ljubljanskega prostovoljnega gasilnega in reševalnega društva v Mestnem domu. Zborovanje otvori kot častni predsednik imenovanega društva državni poslanec in župan ljubljanski, g. Ivan Hribar: "Kot častni predsednik... pozdravljam vas vse, ki ste došli... Pozdravljeni bratje iz vseh slovenskih dežel; pozdravljeni zastopniki naroda češkega, hrvaškega in poljskega! Podnačelnik društva g. Turk... pozdravlja Čehe, Hrvate, Poljake ter Slovence iz Štajerske in Primorske...". K besedi se je oglasil tudi deželni odbornik in podžupan ljubljanski dr. Ivan Tavčar.

Po slavnostnem zborovanju so vsa društva... odkorakala v Zvezdo k maši... V sprevedu je bilo 42 zastav... V sprevedu je bilo 115 Kranjskih gasilnih društev s 5000 člani... V sprevedu je bilo 11 Poljakov, 814 Čehov iz Češke, 351 Čehov iz Moravske in Šlezije, 230 Hrvatov, 56 Primorcev, 82 Štajercev...

Pred mašo je bil poklon zastopnikov pri gospodu deželnemu glavarju pl. Šukljeju... Sveto mašo je v zvezdi daroval g. dr. M. Opeka...

Po maši so vsa društva defilirala pred deželnim dvorcem, kjer so bili navzoči zastopniki vlade in deželnega odbora: glavar p. Šuklje, dvorni svetnik grof Chorinsky, vladni svetnik grof Kinigl, oče Doberlet, g. dr. Opeka ter predsedstvo Slovanske gasilne zveze. Pri nato vršečem se obhodu so bili gasilci priče presrčnih simpatij, ki jih goji za nje napredno ljubljansko meščanstvo. Po vseh ulicah in cestah proti magistratu jih je spremljala nepregledna množica..."

Nastop gasilcev se je spremenil v splošno manifestacijo ljubljanskega prebivalstva slovanski ideji. Številne slovenske in hrvaške zastave, narodne noše, godbe, cvetje in ovacije županu Hribarju so razgibale ljubljansko prebivalstvo. Na medsebojne spore sta pozabili celo liberalna in klerikalna stranka, ki sta v svojih časopisih obširno pisali o zborovanju in poudarjali njegov pomen za zблиžanje Slovanov. Na samem zboru pa je bilo sprejeto novo ime

"Slovenska deželna gasilska zveza" (7).

Prvim požarnim brambam na Slovenskem so potrebno orodje in opremo dobavljala predvsem nemška in češka podjetja, ki se jim je zlasti na Kranjskem pridružila še ljubljanska livarna in zvonarna Samassa, ki je s svojimi izdelki kmalu zaslovela po vsej deželi in tujini. Poleg zvonov so izdelovali tudi stroje, med njimi prve ročne brizgalne na Kranjskem. Že leta 1872 je začel Albert Samassa tovarniško izdelovati brizgalno in gasilno orodje. Na našem ozemlju so se tedaj še bolj uveljavila s svojimi izdelki češka podjetja, ki so bila močan konkurent nemškim in avstrijskim, zlasti Konradu Rosenbauerju iz Linza ob Donavi, Knaustu z Dunaja, Magirusu iz Ulma in Kernreuterju z Dunaja (8).

Gasilec, glasilo Deželne zveze Kranjskih gasilnih društev, je že prvo leto izhajanja 1897. objavil oglas za nakup izdelkov tovarne brizgalnic, črpalnic in drugih strojev R. Cermaka v Toplicah (Češka).

Fran Samsa, predstavnik podjetja R. A. Smekala, je bil od leta 1900 zelo dejaven in je obiskal številna, zlasti novoustanovljena društva. Tako je samo leta 1900 prodal na Kranjskem sedem brizgalnic (univerzalk) na dveh in štirih kolesih, leta 1901 pa do julija že osem. Podobne uspehe je imel tudi v naslednjih letih. Društva in občine so v Gasilcu večkrat pohvalila Smekalovo orodje (9).

Na konkurenco čeških tovarn se je odzval zlasti Konrad Rosenbauer, ki je vsem gasilskim društvom leta 1908 poslal lep cenik z veliko slikami. V njem je predstavil vse, kar so potrebovali gasilci oziroma gasilska društva. Cenik je izdal vse do prve svetovne vojne (10).

Sklep

Z začetki ustavnega življenja v Avsto-Ogrski po letu 1859 so tudi na Slovenskem začela delovati različna društva, med njimi tudi gasilska. V njih so se kresala narodnostna nasprotja med Nemci in Slovenci. Gasilske zveze, ki so delovale v takratnih deželah, so bile najprej pod nemškim vplivom, le na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem so ob prelomu stoletja dobili premoč Slovenci. Slovenskim gasilcem je pri tem veliko pomagal zlasti Ivan Hribar, ljubljanski župan in deželni poslanec na Kranjskem, ki je podpiral delovanje Zveze slovanskih prostovoljnih gasilskih društev. V njej so bili najmočnejši gasilci češkega kraljestva, ki so odločno podprli glavnega organizatorja slovenskega gasilstva Frana Barleta. Z njihovo pomočjo in nasveti je Fran Barle uvedel v slovensko gasilstvo številne novosti, zlasti v prostih in redovnih vajah, vajah z orodjem ter uvajanju slovenskih izrazov.

Slovanski gasilski kongres v Ljubljani 1910. Leta je bil pomemben mejnik v razvoju slovenskega gasilstva. Dokazal je njegovo organizacijsko in strokovno usposobljenost, ki ni zaostajala za drugimi deželami avstro-ogrške monarhije.

Literatura

1. *Stodeset let gasilskega društva Ljubljana mesto, Ljubljana 1980, str. 61.*
2. *Fran Barle: Štiridesetletnica ljubljanskega prost. in rešev. društva, "Gasilec" 12. avgusta 1910 št. 3.*
3. *"Gasilec" 7. septembra 1903 št. 3.*
4. *Božič Branko, Razvoj gasilstva na Slovenskem, Ljubljana 1968, str. 66.*
5. *"Gasilec" 10. decembra 1906 št. 4.*
6. *"Gasilec" 23. decembra 1909 št. 4.*
7. *B.B. n.d. str. 68.*
8. *B.B. n.d. str. 74 - 80.*
9. *"Gasilec", 1897 - 1901.*
10. *Konrad Rosenbauer, Linz a/D., cenik je imel 160 strani.*